

EEN BEKNOPTE GESCHIEDENIS VAN VISÉ

een plezierige verrassing

Toen we een huis zochten in deze regio, gingen we met twee kaarten op stap. Ik had een fijne fietskaart van Maastricht en Zuid-Limburg en mijn vrouw een gedetailleerde wandelkaart van Luik en omgeving. De twee kaarten sloten echter niet helemaal op elkaar aan: er was tussen de 50.44ste en 50.47ste noorderbreedtegraad een gebied dat niet op de Nederlandse maar ook niet op de Belgische kaart stond. Een gebied ten zuiden van het lieflijke Limburgse heuvelland en de glooiende Voerstreek, en ten noorden van de noordelijkste uitlopers van de Ardennen en het golvende land van Herve. Met een stippelijntje konden we een aantal noord-zuidlijnen, zoals het Albertkanaal, de Maas, de spoorlijn en de autosnelweg, wel door de witte kantlijnen van de kaarten heentrekken. Maar wat zou er verder liggen in die raadselachtige strook land van misschien een paar kilometer breed? Onze nieuwsgierigheid werd door die witte plek buiten onze kaart gewekt en we besloten op onderzoek uit te gaan. In dat topografische niemandsland bleek een klein en vriendelijk stadje te liggen: Visé. Een stadje aan de Maas met een levendig centrum, een mooi achterland en aantrekkelijke voorzieningen, zoals uiteenlopende winkels, scholen van allerlei soort en een uitgebreid aanbod voor de vrije tijd van alle gezinsleden. Groot genoeg genoeg om een stedelijke woonomgeving te bieden en klein genoeg om overzichtelijk te blijven. Gunstig gelegen aan een spoorlijn en een snelweg en in de onmiddellijke nabijheid van Luik en Maastricht. Daar, in dat stadje dat niet op onze topografische kaarten stond, zijn we gaan wonen.

op de grens

Visé is een grensstadje. Ook als grenzen langzaam aan betekenis inboeten, blijven ze in het landschap en de stedelijke structuur nog even zichtbaar. Ten noorden van het stadje wringt zich een groot rangeerterrein in de smalle zone tussen Maas en heuvelland: waar de invloedssferen van de SNCB, de NS en de DB elkaar raken, worden nieuwe treinen samengesteld en goederenstromen opnieuw gesorteerd. Het levert een bedrijvigheid op waar onze jongste zoon dagelijks van geniet. Daarnaast toont ook de snelweg een paar flinke bulten waar vroeger douanekantoren stonden, een paar driekleuren wapperden en talloze opleggers geparkeerd stonden om er de nodige stempels te

verzamelen. Nu liggen de expeditiekantoren er verlaten bij, te midden van een vaal wit lijnenspel op het verweerde asfalt: potsierlijke aanduidingen van een verdwenen autoriteit. Het zal wellicht de plaats zijn waar ik over een aantal jaar onze dochter de eerste beginselen van het autorijden zal bijbrengen. Ook de brug van Visé was vroeger een grens. Op oude ansichtkaarten ziet men nog wachthuisjes staan van de *garde du pont*: nu is deze grens alleen nog gemarkeerd door enkele uitspanningen aan de oostkant, waar men het stadje binnenkomt, en twee kleine monumentjes voor gevallen soldaten aan de westkant van de brug. Visé is zozeer een grensstadje, dat de grenzen ook door haar ingewanden heen kronkelen. In het hart van het centrum lopen straten als de Rue de la Chinstrée en (vroeger) de Rue du Packhous: ook Visé maakt deel uit van die zone waar leenwoorden worden verhaspeld en twee taalgebieden elkaar in de vreemdste toeëigeningen raken. Visé is nooit tweetalig geweest, voorzover het althans mogelijk is hierover een uitspraak te doen op grond van geschreven bronnen. Maar diezelfde bronnen zijn rijk aan niet-Franse namen: in zijn lange geschiedenis woonden er in Visé altijd wel anderstaligen en onderhielden de inwoners van Visé wijde internationale netwerken, bijvoorbeeld door kantoor te houden in steden als Aken, Venlo of Dordrecht. Ook kenden ze meertalige rituelen: gildeleden konden bijvoorbeeld in de middeleeuwen hun eed afleggen in het Frans, maar ook in het Diets. Visé ligt zo precies op de taalgrens, dat het ook een Vlaamse naam heeft: Wezet (in de middeleeuwen ook wel *markwezet*), en dat er af en toe Vlaamse aanspraken worden gedaan op een stukje geschiedenis of territorium van de stad. De taalgrens loopt ook dwars door veel huizen heen, waaronder het onze, en door tal van slaapkamers.

aan het front

Soms wordt een grens overschreden, of betwist. Een grensstadje wordt dan een stadje aan het front. Dit is in de geschiedenis van Visé dikwijls gebeurd. Een beroemde inval vanuit het oosten vond plaats in de twaalfde eeuw, de tijd van de investituurstrijd, toen twee Duitse keizers, Henri IV en zijn zoon en opvolger Henri V, streden om het bezit van de brug van Visé. Die strijd van 1106 werd, verrassend genoeg, in het voordeel van de vader beslist. De stad en de brug bleven in die strijd behouden. Minder voorspoedig liep een conflict af in 1466-1467, toen een Bourgondisch leger onder Karel de Stoute door de regio trok en door de stad niet werd binnengelaten. Na deze weigering hebben de Bourgondiërs Visé systematisch verwoest: enkele maanden hadden ze nodig om de huizen af te breken en de waardevolle dingen weg te slepen.

In de zeventiende eeuw, tijd van de tachtigjarige oorlog en de Frans-Hollandse oorlogen, markeerde de stad een grens tussen Noord en Zuid. Visé werd een soort logistiek steunpunt voor de militaire operaties rondom het strategisch zo belangrijke Maastricht. In 1579 trok de hertog van Parma van daaruit op, in 1632 Frederik Hendrik en in 1673 Lodewijk de XIV. Ofschoon zelf niet belegerd en verwoest in deze lange eeuw van krijgshandelingen, heeft Visé er aanzienlijk onder geleden. In 1673 waren maandenlang Franse troepen bij de stad gelegerd, het kostte de stad niet alleen veel aan tribuut en foerage, maar leverde ook veel slachtoffers op vanwege de door de soldaten verspreide besmettelijke ziektes. Na de inname van Maastricht werden in dat jaar ook de vestingwerken van Visé door de Fransen demonstratief ontmanteld, zodat het stadje niet meer als versterking van terugkerende Nederlanders zou kunnen dienen. In hetzelfde jaar veroverden de Fransen ook het Spaanse fort van Navagne, iets ten noorden van Visé gelegen, en het kasteel van Argenteau, dat iets ten zuiden van het stadje lag. Argenteau was een spectaculair middeleeuws arendsneest dat op een uitstekende rotspunt was gebouwd en de toegang tot het Maasdal controleerde. Ook deze fortificaties aan de oostelijke oever van de Maas moesten het echter ontgelden en werden met de grond gelijk gemaakt. Visé lag in deze eeuw dus dikwijls, en vaak jarenlang, in de frontlinie, maar de stad wisselde niet van partij: terwijl de grens van de generaliteitslanden grillig door het achterland van Voeren en Herve kronkelde, en het naburige graafschap Dalhem van 1632 tot 1785 tot de Hollandse Republiek behoorde, bleef Visé deel uitmaken van het Prinsbisdom Luik, en daarmee van de Spaanse en later Oostenrijkse Nederlanden.

Ook in een volgende oorlog, om de onafhankelijkheid van België, was Visé korte tijd toneel van een heldhaftige strijd. Op 20 november 1830 vond er de slag van Navagne plaats, een schermutseling waarin de compagnie van de *arquebusiers* uit Visé de bezettende macht van het Nederlandse garnizoen voorgoed verdreef. Voorgoed? De Hollanders zouden al snel weer terugkeren en de plaatselijke helden konden niet vermoeden dat ze zelf minder dan een eeuw later uit hun stad zouden worden verdreven en opgevangen worden in... datzelfde gehate Holland! Op 4 augustus 1914 lag Visé namelijk opnieuw op de route van een binnentrekend leger: het was de eerste stad die de Duitsers in de nieuwe wereldoorlog veroverden en die ze demonstratief platbrandden om het verzet van de vijand te breken. Het is een gebeurtenis waaraan het gedicht *Bedreigde stad* van Paul van Ostaijen herinnert, met zijn openingsregel *Visé marsj Luik mortieren...* Op 15 en 16 augustus 1914 werd het oude Visé zo verschrikkelijk verwoest, dat er van al die eeuwen geschiedenis bijna niets meer zichtbaar was.

het oudste Visé

Wie zich verdiept in de geschiedenis van Visé, doet verschillende verrassende ontdekkingen. Allereerst valt het op dat de stad al een heel oude geschiedenis heeft. Vervolgens dat die geschiedenis via bronnen en archeologische vondsten relatief goed is gedocumenteerd, mede dankzij het werk van een groep ondernemende lokale historici, verenigd in de *Société archéo-historique de Visé et de sa région*. De plaats Visé gaat terug op de Romeinse tijd: het was toen een kleine, onversterkte nederzetting op een plaats waar de belangrijke weg van Aken naar Tongeren de Maas overstak en de noord-zuidroute kruiste die van Maastricht naar Luik en Namen liep. Aan deze ligging op de as Tongeren – Keulen (twee grote steden in de Romeinse keizertijd) dankt Visé waarschijnlijk ook haar naam: *via situm* of *vie setum* (germ. ‘*wegosatu*’), wat vertaald kan worden als: aan de weg gelegen, rusthalte, station (de naam is echter pas gedocumenteerd vanaf de achtste eeuw).

Op grond van archeologische vondsten kan een eerste houten brug misschien al in de laat-Romeinse tijd, in de vijfde eeuw, worden gedateerd, maar het is waarschijnlijker dat deze eerste brug pas uit de karolingische tijd dateert. Dat was een tijd waarin het plaatsje zich verder ontwikkelde. Volgens de overlevering zou de eerste kerk van Visé zijn opgericht door een lid van de machtige karolingische familie die in Herstal, iets zuidelijker in het Maasdal, een van haar familiedomeinen had. Toen dit geslacht aan de macht kwam, en Karel keizer werd in Aken, werd het Maaslandse territorium door bouwactiviteiten van de familie verrijkt, waaronder dus ook een aan Sint Maarten gewijd heiligdom op een heuvel aan de Maas. Deze lag op de route van Herstal naar Aken, op een plaats waar verschillende wegen van het achterland samenkwamen en de rivier goed kon worden overgestoken. Het feit dat de kerk- en stadsstichting en de bouw van de eerste brug aan een lid van de illustere karolingische familie wordt toegeschreven, kan uiteraard legendevorming zijn – een bekende factor in stadsgeschiedenis. Maar het is een feit dat vanaf die tijd Visé vaker wordt vermeld in de bronnen en een centrum van enige betekenis lijkt te worden.

Een kroniek vermeldt het bezoek van de paus die Karel de Grote tot keizer kroonde, Leo III, aan het stadje aan de Maas. De stad wordt twee maal vermeld in het verdrag van Meerssen, in 870. Verschillende vorsten slaan in deze eeuwen munten waarop de naam van Visé staat. Er wordt een vanuit de wijde omtrek bezochte jaarmarkt gehouden, in de week tussen Hemelvaart en Pinksteren: dit brengt niet alleen de nodige voorzieningen en economische activiteiten met zich mee, maar ook een

zekere naamsbekendheid. Vanaf de 10e eeuw maakt Visé deel uit van het Prinsbisdom Luik, dat niet alleen belasting mag heffen op de jaarmarkt, maar ook de tolrechten heeft van de brug en de doorvaart te Visé. Zoals gezegd speelt de brug van Visé een rol in de strijd tussen twee Duitse keizers in 1106, maar in die strijd gaat de brug niet verloren. Dat gebeurt wel later in de 12e eeuw: om veiligheidsredenen wordt de brug van Visé niet herbouwd, omdat het Prinsbisdom geen gemakkelijke invalsroute voor het Duitse keizerlijke leger wilde creëren. Zo zou Visé het weer enige tijd met slechts een veerdienst moeten doen.

De ontwikkeling van een stedelijk centrum

Het was in de veertiende eeuw dat Visé zich nadrukkelijk verder ontwikkelde als stad. De plaats was in 1310 geheel in het bezit gekomen van de Prinsbisschop van Luik: voor de Prinsbisschop, die ook een paleis had in Maastricht, betekende deze investering in de aankoop van nieuwe grond een vereniging van zijn territorium ten noorden van Luik en de garantie van een veilige étape op de route naar Maastricht en Aken. In datzelfde jaar 1310 kon er een burgerwacht worden opgericht, de nog altijd bestaande *compagnie des arbalétriers*, en vanaf 1330 kon de stad met muren worden versterkt. Enkele jaren later, in 1338, kreeg de stad een kanunnikencollege en werd de kerk de titel van *Collégiale* verleend. Daarbij hoorde de plechtige translatie van de relieken van de benedictijnse missionaris Hadelinus vanuit een klooster in de Ardennen, Celles, naar het nieuwe heiligdom van Sint Maarten aan de Maas. De 12e eeuwse, met zilveren panelen versierde grafkist van deze heilige, die zich nog steeds in de Collégiale bevindt, behoort tot een van de interessantste bezienswaardigheden van de stad. Een generatie later, in 1384, verkreeg de stad tenslotte stadsrechten en het recht om zijn eigen stadsbestuur te kiezen. Ook de brug werd in deze tijd, in 1379, herbouwd, op een plaats iets verder stroomafwaarts: de brug zou evenwel dertig jaar later, in 1408, onder het opkruisende ijs bezwijken en weer hersteld moeten worden.

Karakteristiek voor het versterkte stadje is het feit dat de kerk geheel aan de zuidkant ligt, op een van de hoogste punten, en daarmee onderdeel is van een verdedigingbolwerk. Tekenend is ook dat er aan de – overigens zwaar versterkte – rivierzijde tal van poorten zijn, die leiden naar de kaden (een duidelijke illustratie van het vitale belang van de haven!) en dat aan de oostzijde een tamelijk lange, rechte en poortloze wal loopt die moeilijk te verdedigen is, als gevolg van het sterk glooiende terrein erachter. De heuvels maken het onmogelijk om de rivier ook door een gracht langs de zwakkere landgerichte wal te leiden – een oplossing waar

andere riviersteden als Maastricht wél voor konden opteren, en die Visé veel sterker zou hebben gemaakt. Op de hoogste heuvels (La Wade = *la garde* en les Roches) hebben waarschijnlijk uitkijktorens gestaan die deel uitmaakten van de stedelijke defensie. Langs de zuidkant van het stadje liep een klein beekje, de Rouna, langs de noordkant was er echter geen waterstroom die nog om of door de stad leidt. Drinkwater kwam waarschijnlijk uit bronnen die zich iets ten oosten van de stad bevonden, op de plaats die nu Claire-Fontaine heet, misschien aangevuld met enkele putten. Aan de overkant van de Maas was er ook een beekje, de Haaze, dat recht tegenover de stad in de Maas uitmondde. In de rivier zelf lagen enkele eilanden waarvan tegenwoordig alleen het zogeheten *Ile Robinson* nog bestaat. De eilanden zijn echter nooit versterkt geweest: een eventuele bezetting ervan door een vijand zou in dat geval alleen maar gevaarlijker worden.

Opvallend is dat de muren, sinds de stadsuitleg van 1335, eeuwenlang hetzelfde tracé hebben gevolgd. Visé maakte in de 14e-17e eeuw een bloeiperiode door en groeide in bevolkingsaantal, maar de ruimte binnen de muren was kennelijk groot genoeg om aan deze bevolkingsgroei plaats te bieden. Na de herbouw van de muren in 1674 liep het tracé aan de oostkant iets hoger, maar een grote verandering was dit niet: nog op een kadastertekening uit het begin van de 19e eeuw zien we de stad in ongeveer dezelfde gedaante terug als in 1335.

de economie in de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd

Typerend voor de economie van Visé in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd was de grote diversiteit aan activiteiten. Er was vanaf het eerste bestaan van het plaatsje een rijk gediversifieerde agrarische sector, als gevolg van de centrale ligging van Visé in een wijd en vruchtbaar achterland: aan de ene kant de Voerstreek en het land van Herve en aan de andere kant de Hespengouw. Er was ook een sector gericht op het water, het transport, de handel en de daaraan verwante dienstverlening. Deze profiteerde van de ligging van het stadje aan de rivier, die visrijk was, van de brug, de tolheffing, het verkeer en de vele langskomende goederen en mensen. En er was een sector van nijverheid die zich op deze plaats goed kon ontwikkelen als gevolg van de ruime afzetmogelijkheden in de stad zelf en de wijde omgeving, de aanwezigheid of gemakkelijke aanvoer van specifieke grondstoffen, geschoolde arbeidskrachten en kapitaal en tenslotte de goede transportmogelijkheden naar verre markten.

Er waren enkele activiteiten die eruit sprongen en de lokale economie in de verschillende periodes een eigen gezicht gaven. Van de 10e tot de 16e eeuw was dat de wijnbouw, op de hellingen onmiddellijk ten zuidoosten en zuiden van de stad. Deze activiteit raakte echter in crisis door veranderde voedingspatronen en de opbloei van de bierbrouwerij: in de 14e eeuw waren er zeven bierbrouwers in Visé, in de loop van de 17de eeuw maar liefst negentien! De wijngaarden maakten in de 16e en 17e eeuw dan ook plaats voor boomgaarden: de fruitteelt zou in Visé tot op heden een bloeiende sector blijven.

Een zeer oud ambacht in Visé was, net als in andere Maasstadjes als Huy en Dinant, de koperbewerking. Het stadje lag gunstig op een aanvoerroute van erts uit Duitsland en kon via de Maas de relatief zware producten gemakkelijk af laten voeren. Ook al vroeg richtte Visé zich op de scheepsbouw, met steeds meer en steeds grotere rederijen aan de overzijde van de Maas, in *Basse-Hermalle* en *Devant-le-Pont*. De bloeiende scheepsbouw betekende eveneens werk voor veel andere sectoren, zoals de houtbewerking, metaalbewerking, touwslagerij en textiel. Hun hoogtepunt beleefden de rederijen van Visé in de 16e en 17e eeuw. Dat was een periode dat de Maas een bij uitstek belangrijke handelsroute werd, mede als gevolg van het verplaatsen van het economisch zwaartepunt van Europa naar de noordelijke Nederlanden en het verval van havens als Brugge en, na de Hollandse blokkade van de Schelde in 1585, Antwerpen. Dat betekende dat er voor een Maasstadje als Visé veel kansen waren: het was in die periode dan ook een bezig handelscentrum, met zwaartepunten in de zout-, wijn- en graanhandel.

Wat de nijverheid betreft waren er tenslotte nog twee voor Visé specifieke activiteiten. De ontdekking in het begin van de 17de eeuw van aluin in de kalkschichten ten zuiden van het stadje leidde niet alleen tot een opbloeiende mijnbouw, maar ook tot een grote expansie in de textiel, vooral in de ververij, waar aluin immers een onmisbare grondstof voor was. Dezelfde kalkrotsen waren ook goed voor de kalkbranderij en steenhouwerij: de zware bouwmaterialen konden via de rivier gemakkelijk worden afgevoerd en vonden met name stroomafwaarts goede aftrek, in de Republiek die zijn Gouden Eeuw beleefde. De gemakkelijk te bewerken kalksteen van Visé was in de renaissancebouwstijl geliefd bouwmetaal.

sociale, religieuze en culturele bloei

Het feit dat Visé gedurende al deze eeuwen een rijk gevarieerde economie kende, leidde tot het ontstaan van een brede middenklasse, die

ook het sociaal en politiek klimaat van de stad diepgaand heeft bepaald. In Visé zoekt men tevergeefs naar een kasteel of paleis van een familie die de stad lang heeft geregeerd: er waren altijd enkele tientallen families van grootgrondbezitters, reders, kooplieden en bankiers die sámen het stedelijk patriciaat vormden. Ofschoon in korte periodes een bepaalde familie op de voorgrond kon treden, was er nimmer sprake van overheersing of een dynastie. De regerende vorst, de prinsbisschop, bevond zich buiten de stad, in Luik. De stad zelf kende een lange democratische traditie als gevolg van die brede en redelijk bemiddelde middenklasse. Het feit dat de plaats, gelegen op belangrijke doorgangsroutes en met een bloeiende haven, altijd een omvangrijke horecasector heeft gekend – hetgeen overigens nog steeds het geval is! – zal zeker hebben bijgedragen aan de opbloei van sociale verbanden. Wie de sociale geschiedenis van Visé nader bekijkt, wordt getroffen door het bestaan van talrijke verenigingen en organisatievormen, die vaak een grote ouderdom hebben en eeuwen omvatten. Men heeft Visé in de moderne tijd wel eens getypeerd als een stadje van ‘clubjes en clans’. Het is een karakteristiek die zeker ook opgaat voor het historische plaatsje.

De oudste verenigingen waren drie beroepsgilden, van de *vignerons*, de *naiveurs* en de *cherwiers*. De ambachten en beroepen kenden immers hun eigen organisatievormen: typerend voor Visé is het feit dat er al vanaf de middeleeuwen drie overkoepelende gilde-organisaties waren, die verschillende beroepen in één corporatie samenbrachten. Het gilde van de *vignerons* bestond niet alleen uit wijnbouwers, maar ook uit wijnhandelaren en tal van andere kooplieden, zoals bier-, vlees-, zout- en lakenhandelaren, alsmede tal van ambachtslieden in de sectoren textiel, leerbewerking, bouw en houtbewerking. Het gilde van de *naiveurs* bundelde de schippers, vissers, scheepsbouwers en kalkbranders. Het gilde van de *cherwiers* tenslotte verenigde een aantal beroepen in de voedings- en agrarische sector, zoals boeren, molenaars, bakkers, brouwers en graanhandelaren, maar ook de metaalbewerking en de glasnijverheid. Elk gilde bracht dus mensen van heel verschillende beroepen samen! De eerste lijst van al deze in Visé uitgeoefende beroepen dateert pas van 1555, maar veel van deze beroepen komen al wel vanaf de dertiende of veertiende eeuw in onze bronnen voor. In haar bloeiperiode van de 15e tot de 17e eeuw telde Visé wellicht zo'n 2000-2500 inwoners: groot genoeg voor een gevarieerd sociaal en economisch leven, maar nog net van die omvang dat een volwassen burger een aanzienlijk deel van zijn medeburgers kon kennen – zoals overigens nog steeds het geval is.

Naast de gildes waren er de compagnieën van de burgerwacht, die we reeds eerder in ons verhaal zijn tegengekomen. In 1310 werd de troep van de kruisboogschutters opgericht, de *compagnie des arbalétriers*. In 1579 kwam daar de *compagnie des arquebusiers* (haakschutters) bij: kennelijk was de stad groot genoeg voor een tweede korps. Elk van beide recruteerde zijn leden uit brede lagen van de bevolking en vervulde specifieke taken op het gebied van de openbare orde en de stadsverdediging. Beide compagnieën hebben, evenals een recentere afsplitsing van de laatste, de *francs arquebusiers*, tot op de dag van vandaag een actieve functie in het openbare leven van de stad: ze organiseren jaarlijks terugkerende feesten met voor de stad gezichtbepalende, folkloristische rituelen.

Ook op religieus gebied waren er verschillende organisatievormen, die van een bloeiend kerkelijk leven getuigen. Het is niet doenlijk om hier alle religieuze gemeenschappen te noemen, we zullen ons beperken tot de meest gezichtbepalende gemeenschappen. Sinds de 14e eeuw kende Visé, zoals we hebben gezien, een eerbiedwaardig kanunnikencollege, verbonden aan de grote kerk van de *Collégiale*: het was een verband van officieel twaalf, maar in de praktijk vaak iets minder priesters die zich inzetten voor de liturgie en zielzorg, en soms ook voor het onderwijs en het culturele leven van de stad. Men heeft de overplaatsing van dit kanunnikencollege vanuit de Ardennen naar het stadje Visé, in het jaar 1338, wel willen zien als een eerbetoon aan de stad en een teken van zijn voorspoedige ontwikkeling – wat het waarschijnlijk ook was. Een andere verklaring kan liggen in het feit dat het in de eerste helft van de 14e eeuw, als gevolg van een demografische crisis, eenvoudigweg niet meer mogelijk bleek om in de relatief dunbevolkte Ardennen twaalf kanunniken van gegoeden huize te werven, terwijl dit in een stedelijke omgeving gemakkelijker was. In die zin illustreert de verhuizing van deze religieuzen uit het barre heuvelland naar een welvarend Maasstadje ook een verandering in een religieus leefpatroon. Het stadje kende verder in de late middeleeuwen nog enkele zuster gemeenschappen van ursulinen en begijnen.

In de bloeitijd van de Contra-Reformatie werden in Visé verschillende nieuwe kloosters gesticht: in 1616 een convent van kanunnikessen van het Heilig Graf en in 1650 een huis van franciscanen recollectinen. Beide gemeenschappen openden een school voor de plaatselijke jeugd, voor respectievelijk meisjes en jongens. In 1691 werd in Devant-le-Pont nog een strenger, meer beschouwend convent ingericht, dat de regel van de ongeschoeide karmelieten volgde. Halverwege de 18e eeuw tenslotte kwam er ook nog een klein Oratorium, een gemeenschap van sociaal bewogen missionarissen van Filippo Neri, opnieuw gericht op onderwijs

maar ook op liturgie en muziek. Met de Franse revolutie werden al deze huizen gesloten en moesten de religieuzen elders hun heil zoeken. Later kregen slechts enkele van deze grote gebouwen hun oorspronkelijke functie terug, terwijl andere – het Oratorium, de kanunnikenhuizen en het ursulinenklooster – wisselende bestemmingen kregen, van privéwoning tot bedrijfsterrein. Na de verwoesting van de stad in 1914, waarbij alleen het aan de overzijde van de rivier gelegen karmelietenklooster gespaard bleef, werd in Visé slechts het klooster van de kanunnikessen van het Heilig Graf opnieuw opgebouwd. Dat was slechts voor korte tijd, want de functie ervan veranderde al snel: van convent werd het stedelijk Atheneum, en vervolgens cultureel centrum en muziekschool...

Ook het culturele leven kon in Visé opbloeien met de koopkracht van die brede welgestelde klasse, die ook bankiers, goud- en zilversmeden in haar midden telde. Kunstenaars kregen voldoende opdrachten van rijke burgers in stad en ommeland, van de vele sociale verenigingen en de verschillende religieuze gemeenschappen. Er is als gevolg van de verwoestingen in 1914 niet zoveel in Visé gemaakte kunst bewaard gebleven, maar uit de bronnen kunnen we wel opmaken dat de stad verschillende meesters heeft gehuisvest, met name op het gebied van architectuur, beeldhouwkunst en zilversmeedkunst. Het is voldoende om de elegantie te zien van de Maaslandse renaissancestijl van het 17e-eeuwse stadhuis – dat in het huidige stadhuis een getrouwe kopie heeft gevonden – en van de verschillende buitenverblijven van de rijkste families op het platteland, om zich een beeld te vormen van de rijkdom van het oude Visé. In zijn grootste bloeitijd, die van de 15-17e eeuw duurde, was Visé een niet zeer omvangrijk, maar wel belangrijk stedelijk centrum aan de Maas, dat zich kon meten met andere middelgrote Nederlandse rivieroverslagcentra zoals Venlo, Grave en de IJsselsteden.

verval en transformatie

De stad kende een economische bloei in een periode die allerm minst 'rustig' kan worden genoemd: de 16e en 17e eeuw werden immers ook gekenmerkt door godsdienststrijd en territoriale oorlogen van de zich ontwikkelende nationale staten. De welvaart van Visé was mede ingegeven door de oorlogseconomie van de omringende staten en het feit dat de stad een grenspost was tussen de verschillende invloedssferen. De Maas was door het sluiten van de Schelde de voornaamste binnenlandse handelsroute geworden tussen de Republiek en Frankrijk. Visé nam als grensplaats tussen de Nederlandse, Spaanse, Duitse en Franse cultuur een buitengewoon strategische positie in. Ook de als gevolg van de

oorlogshandelingen zeer winstgevende graanhandel, waar Visé zich al eeuwen op toeleegde, bracht de stad het nodige op. Verschillende ontwikkelingen maakten echter dat deze economische bloeiperiode niet aanhield. De oorlogen brachten Visé en ommeland ook veel schade toe, met name de Frans-Hollandse oorlog vanaf 1672. En de winstgevendheid van het transport over de Maas nam af als gevolg van algemene onveiligheid en steeds hogere tolheffingen. In de tweede helft van de 17e eeuw zien we dan ook dat de stedelijke economie stagneert en Visé verarmt. Als in de achttiende eeuw nieuwe verharde wegen worden aangelegd en de snelste verbinding van Luik met Aken niet meer over Visé loopt, maar over Herve, een plaats waar op dat moment meer economische bedrijvigheid is, valt het doek over Visé: het stadje is niet meer zo gunstig gelegen aan een doorgangsroute en moet genoegen nemen met een marginale rol. Mede als gevolg daarvan dient de industriële revolutie zich er pas laat aan. In Visé blijft de nijverheid tamelijk kleinschalig, terwijl in het naburige Luik, Verviers, Battice en Herve een enorme activiteit op gang komt, gevoed door de aanwezigheid van steenkool en een zich snel ontwikkelend kapitalisme. De in 1860-61 aangelegde spoorlijn van Maastricht naar Luik ontsluit weliswaar ook Visé, maar leidt niet onmiddellijk tot de vestiging van nieuwe grote bedrijven. En in de haven van Visé is weinig activiteit, omdat de Maas gedurende de 19e eeuw, als gevolg van de politieke spanningen tussen België en Nederland, is gestremd: een dam bij Lanaye sluit de rivier af voor de binnenscheepvaart. Het in 1938 voltooide Albertkanaal doet Visé slechts van verre aan en brengt de stad dan ook nauwelijks direct economisch voordeel.

Het is tekenend dat Visé in het begin van de 20e eeuw niet meer bekend staat als belangrijk economisch centrum, zoals vroeger, maar als een lieflijke en aantrekkelijke plaats in de provincie. Schilderachtig gelegen aan de Maas, heerlijk rustig in een oase van groen, in een karakteristiek boerenland en voorzien van een goede keuken. De stad is ook relatief makkelijk te bereiken met een spoorlijn. Dat zijn de factoren die helpen om van Visé een toeristische trekpleister te maken. Op de eilandjes in de Maas wordt een zwembad ingericht en ernaast verrijzen twee paviljoens met theehuis en restaurant. Visé krijgt naam als een stad met een goede, zij het wat zware keuken. Een typisch toeristenmenu biedt als voorgerecht ganzenpaté, als hoofdgerecht gebraden gans en als nagerecht een schotel van geurige Hervekaasjes. Het stadje trekt niet alleen dagjesmensen uit Luik en Maastricht, maar wordt ook residentie voor de chiquere Luikse families die in de nabijheid van de rivier hun buitenverblijf optrekken. Ze bouwen er fraaie villa's die nog steeds het rivierlandschap en stadsbeeld bepalen.

Als Visé in 1914 niet zo dramatisch verwoest zou zijn door de invallende Duitsers, zou het Maasstadje waarschijnlijk gedurende de hele twintigste eeuw een rustig en sluimerend bestaan hebben gekend. Maar als gevolg van deze ingrijpende verwoesting – bijna alle huizen van het stadscentrum waren afgebrand en alleen de wijken ten zuiden van de stad en aan de overzijde van de rivier waren gespaard gebleven – kreeg de stad onverwacht snel een geheel nieuwe identiteit. De trotse burgers bouwden, met behulp van nationale fondsen, hun stadje na 1918 weer op: ze volgden daarbij min of meer het stratenpatroon van het oude havenstadje, maar konden hun huizen uiteraard wel volledig moderniseren. Zo was Visé in 1925, tijdens het herdenkingsbezoek van de Belgische koning, de eerste en enige Belgische stad waarvan elk huis voorzien was van electriciteit en stromend water!

De 20e eeuwse bracht echter weinig vernieuwing in economische activiteit ten opzicht van de 19e eeuw: Visé was en bleef vooral een agrarisch centrum, met winkels en de nodige op het ommeland gerichte kleine bedrijven. Daarnaast werd het een dienstencentrum voor de hele regio, op het gebied van onder meer onderwijs en gezondheidszorg. In 1974 werd de autosnelweg voltooid die ook langs Visé liep. In hetzelfde tijdsbestek werd het stadje als gevolg van een gemeentelijke herindeling aanzienlijk uitgebreid: het omvatte nu ook het territorium van de omliggende dorpen aan de Maas, van Lanaye en Lixhe tot Argenteau en Cheratte. Als gevolg daarvan kon Visé zijn stedelijk profiel versterken. Nu is het een gunstig aan de Maas gelegen centrum voor een breed agrarisch ommeland, dat loopt van Aubel tot Tongeren. Het heeft een uitgebreide middenstand en dienstensector en kent goede verbindingen naar de stedelijke kernen van de euregio Luik, Maastricht en – in iets mindere mate – Aken en Hasselt. Het stadje heeft nog altijd een vriendelijke en welvarende uitstraling, met zijn quasi historische centrum, zijn schilderachtige ligging aan de Maas en positie aan de rand van verschillende stedelijke gebieden.

enkele paradoxen van Visé...

Volgens de Nederlandse historicus Johan Huizinga hebben grenssteden vaak een krachtige eigen identiteit: waar veel vreemdelingen passeren, is er ook een sterk ontwikkeld wij-gevoel. En volgens de Franse letterkundige Roland Barthes ontleen steden hun leefbaarheid aan de aanwezigheid van water: het leven is aantrekkelijker als men geregeld kan uitzien over een meer of rivier of als er grachten zijn of bruisende fonteinen. Beide uitspraken lijken ook van toepassing te zijn voor Visé.

Er hangt, door de ligging aan de Maas, een onmiskenbaar aangename en joyeuse sfeer. Des te opmerkelijker is het dat de stad Visé aan de rivier, die zo nadrukkelijk zijn wezen bepaalt, vandaag de dag niet nadrukkelijker een plaats geeft. Uiteraard is de rivier aanwezig, maar de stad zelf lijkt er als het ware met de rug naar toegewend. Slechts op een enkele plaats kan men vanuit het centrum de rivier zien: als men de brug oversteekt of naast het stadhuis parkeert. De spoorlijn en snelweg vormen een lelijke corridor die de stad van het water scheiden. Direct daarachter ziet men een lange rij, over het algemeen vervelozе achtergevels. Alleen op de linkeroever van de Maas, in *Devant-le-Pont*, is er nog een vriendelijk stadsgezicht richting rivier. Een toevallige reiziger die vandaag de dag via de Maas in Visé zou aankomen, zou het stadje maar lelijk vinden: en dat is een eerste indruk die veel passanten op de autosnelweg nu ook hebben, zo heel anders dan vroeger toen Visé zich zo schilderachtig boven het water verhief...

Het stadje lijkt ook met de rug naar de grens toegekeerd: bijna de gehele bevolking oriënteert zich op Luik en er is op dit moment maar weinig economisch en sociaal verkeer met het Nederlandse achterland en nog minder met het Duitse. Ook dat is zo heel anders dan vroeger! De stad wekt zelfs een tamelijk ongeïnteresseerde indruk ten aanzien van het buitenlandse ommeland. Weliswaar zijn er de vele vlaggen die in een vlag van Europese zin de brug tooien. Deze vlaggen zijn elk jaar weer, als gevolg van wind en gebrek aan onderhoud in een erbarmelijke staat: de resterende flarden van de Spaanse vlag lijken dan een trofee van een stierengevecht te zijn en de Nederlandse driekleur lijkt niet veel meer dan een toegetakeld vod. Een voor toeristen beschamend onthaal en bepaald geen teken van Europese cultuur! Visé telt, in de beste historische traditie, veel buitenlanders onder zijn bevolking, maar ze worden niet altijd warm onthaald: sommige bewoners hebben zelfs voorgesteld om al die buitenlanders maar extra te belasten, met een *taxe de compensation!* Visé zou zich zijn eigen geschiedenis ten voorbeeld moeten houden, de roemrijke middeleeuwen en rijke renaissance, toen buitenlandse koop- en ambachtslieden zich gemakkelijk in de stad konden vestigen en vrij eenvoudig toegang kregen tot het burgerschap. Toen zag de stad het voordeel in aan de aanwezigheid van die extra mensen, middelen en activiteiten!

Zo zijn er nog meer paradoxen die Visé kenmerken en die het stadje ook iets raadselachtigs en fascinerends geven. Visé is niet helemaal wat het op het eerste gezicht oogt. Het wekt met sfeervolle geveltjes de indruk een historisch stadje te zijn, maar de aandachtige waarnemer merkt al gauw op dat er eigenlijk maar weinig historisch te zien is. Het wekt met grote borden langs de invalswegen, waarop geadverteerd wordt voor de

Collégiale, het *Ile Robinson*, *Musées* en de *Gildes*, de indruk een aantrekkelijk toeristisch stadje te zijn. Maar wie vervolgens deze attracties wil bezoeken, ontdekt dat het enige historische deel van de kerk, het gotische koor, wegens restauratie gesloten is, dat de gildemusea geen algemeen publieke openstelling hebben en dat het eilandje de toerist niet veel meer biedt dan een kinderspeeltuin! En toch: Visé is een vriendelijk, gastvrij en aantrekkelijk stadje en zijn kerk, zijn eiland en zijn gildes zijn bijzonder en bezienswaardig.

Ter afsluiting van deze verkenning van de geschiedenis van Visé, is het misschien aardig om te zien wat de Italiaanse edelman Lodovico Guicciardini schreef toen hij rond 1560 het Maasdal ten noorden van Luik bezocht: ‘...bijzonder fraaie plaatsen, die door verschillende schrijvers worden vermeld; in plaatsen aan beide zijden van de Maas liggen grote paleizen en schitterende woonhuizen van burgers op stand, in de geest van die beroemde prins Pepijn, die zich daar immers vaak terugtrokken om zich te ontspannen. Vanwege de aangename lucht, de rivieren, bossen, bergen, dalen, wijngaarden en boomgaarden die er rondom liggen, vanwege het wild, de vis en het gevogelte, is het niet denkbaar om een streek te vinden die mooier, vruchtbaarder of gelukkiger is dan deze, waar immers ook Karel de Grote dikwijls kwam om het Paasfeest te vieren.’ En van Visé zelf zei hij: *luogo ragionevole e ben situato*, wat zoveel betekent als ‘welgelegen en met een goede kwaliteit van leven’.